

Den 1 juli utökas rökförbudet i Sverige. Men går det att få en hel stad att fimpas? I nederländska Groningen har en rad föreningar och krogar gått samman för att skapa fler rökfria zoner och på sikt världens första rökfria stad.

Hel stad ska bli rökfri – ”Det krävs en by för att uppfostra ett barn”

Nu utökas rökförbudet i Sverige samtidigt som en stad i Nederländerna sätter ribban ännu högre. I Groningen, som har flest rökare i hela landet, är målet att bli världens första rökfria stad – med helt nya metoder.

SvD i Nederländerna
Text och foto: Carl Undéhn
utrikes@svd.se

GRONINGEN Staden toppar listan över högst andel cyklister i världen och med 50 000 studenter är det Nederländernas yngsta stad. Men den intar även platsen som landets mest bolmande stad. Hela 24 procent av invånarna röker, att jämföra med 7 procent i Sverige.

Ändå är just Groningen förebild för en ny rörelse mot tobak som snabbt sprider sig i Nederländerna.

I Sverige träder ett utökat rökförbud i kraft den 1 juli – i Groningen har man ännu högre ambitioner. Sedan 2017 arbetar ett 30-tal föreningar i staden, allt från sportföreningar till restauranger, med det gemensamma målet att skapa rökfria miljöer för barn och sedan bli världens första rökfria stad.

– Ingen föds med ett beroende

utan det är något vi skapar. Så om vi vill göra något åt det måste både rökare och icke-rökare arbeta tillsammans, säger Robert van de Graaf, specialist på beroendemedicin.

Som initiativtagare till projektet att få hela Groningen att fimpas är han i dag ett välkänt ansikte i Nederländerna.

– Vi skapar en rörelse med företag och organisationer för att sprida vårt budskap. När barn inte ser vuxna röka minskar risken för att de själva börjar, säger han på sitt lilla kontor bakom receptionen till stadens beroendeklinik, säger van de Graaf.

Även om mottot är att skynda långsamt för att förankra idén hos invånarna har det på kort tid redan gett resultat. Arbetet i Groningen ligger till grund för en ny nationell strategi mot tobak och intresset från andra kommuner är stort. Flera har varit på besök och bland annat Rotterdam ska följa Groningens exempel med

rökfria zoner. Rörelsen har också lyckats påverka stora företag och banker. 2019 vill teleoperatören KPN med 12 000 anställda och gasföretaget Gasunie bli rökfria genom att utbilda anställda och erbjuda de som röker gratis hjälp.

Flera banker har slutat ge krediter till tobaksbolag, något som de nu gärna lyfter fram i sin reklam. Och sedan förra året placerar Europas största pensionsfond, nederländska ABP, inte längre i tobaksindustrin, som därmed har gått miste om tre miljarder euro i investeringar.

– Flera tobaksaffärer har kontaktat oss och frågat hur de kan hjälpa till. De lever så klart av att sälja tobak, men de ser också att kunder blir sjuka och dör, säger Robert van de Graaf.

Han blev också kontaktad av matvarukedjan Lidl som frågade hur den kunde hjälpa till. – Den ska nu sluta sälja tobak i alla sina butiker i Nederländerna, säger van de Graaf stolt. Idén att skapa en rökfri genera-

tion är inte ny. Men ingen har tidigare fått i gång en så bred kampanj som den Robert van de Graaf nu driver i Groningen.

De lokala politikerna stödjer initiativet och i juni infördes de första kommunala rökförbuden på tre platser i staden.

Mattias Gijsbertsen från partiet Grön vänster med ansvar för stadens hälsofrågor säger att Groningen siktar på att bli landets mest hälsosamma stad, där arbetet mot rökning är en del. – Med brett politiskt stöd kunde vi ändra lokala lagar och införa rökförbud på offentliga platser, säger han.

Redan nu har privata initiativ gjort entréområden, lekplatser, sportarenor samt områden kring alla stadens förskolor och skolor till rökfria zoner. Kommunen erbjuder också stöd i form av skyltar och information.

Inte helt oväntat kritiserar initiativet av tobaksindustrin, som har en lång historia i Groningen. Tillverkaren Niemeyer firar 2019 sitt 200-årsjubileum och den stora tobaksfabriken vid centralstationen möter alla besökare som anländer med tåg. ”Vi stödjer inte lagar som

begränsar rökning på allmänna platser utomhus, något som hindrar vuxnas personliga frihet att konsumera en laglig produkt” meddelar Abe Brandsma från Niemeyers pressavdelning.

Just Nederländernas långa tradition av stark individuell frihet används gärna som motargument. På nationell nivå debatteras också om Groningen verkligen har laglig rätt att förbjuda rökning på allmän plats.

– Det handlar inte om att förbjuda att folk röker, utan var de gör det. Alla har rätt att röka men inte där det påverkar barn eller lungsjuka, säger Mattias Gijsbertsen som är övertygad om att det finns stöd i lagen.

I Sverige kan krögare eller ägare till butiksentréer bötfällas om

”**Det handlar inte om att förbjuda att folk röker, utan var de gör det.**

Mattias Gijsbertsen, lokal politiker i partiet Grön vänster Groningen.

”Det är teoretiskt möjligt med böter. Men vi använder oss inte av det i dagsläget”, säger politikern Mattias Gijsbertsen från partiet Grön vänster om rökfria zoner.

Studenten Sebba Poll röker demonstrativt en cigarett framför skylten om rökförbud. ”Om det stör någon kan de ju gå någon annanstans”, säger han.

Rob van de Graaf, specialist på beroendemedicin, tog initiativet till kampanjen som vill få hela Groningen att fimpas.

de inte följer de nya rökförbuden på vissa allmänna platser från och med den 1 juli. Något liknande behöver varken rökare eller företagare oroa sig för i Groningen:

– Det är teoretiskt möjligt med böter. Men vi använder oss inte av det i dagsläget, säger Gijsbertsen som menar att de flesta anpassar sig till nya regler.

Att förändringen inte kan ske över en natt är också Robert van de Graaf väl medveten om. Just därför bygger hela initiativet mindre på förbud – och mer på samverkan mellan invånarna för att få förändring.

– Den som plötsligt börjar bötfälla ett beteende förstärker inte att förändring tar tid, framför allt när vi har att göra med beroende, säger han och liknar sitt arbete med den Rubiks kub som han alltid har med sig i väskan.

– Förbjuder du bara rökning på en plats är det som att lösa endast ena sidan av kuben. För att verkligen skapa en rökfri miljö måste du lösa alla sidor, säger han och löser kuben i några snabba handvändningar.

Ute på gatan behövs det däremot mer tid innan projektet är i mål. På torget vid universitetet hänger en skylt med texten ”Rökfritt område” i vinden. Något som inte hindrar studenten Sebba Poll från att demonstrativt tända en cigarett precis bredvid. – Rökförbud kring sjukhus och skolor kan jag förstå, men här på torget? Om det stör någon kan de ju gå någon annanstans, säger han.

Några meter därifrån fimpas Marlous Schimmel och Teresa Dos Santos varsin cigarett på gatan.

– Vi pratade just om det, att det är lite konstigt att röka precis bredvid en sådan skylt, säger Teresa och menar att budskapet efter en tid nog kan ha en viss påverkan.

– Folk här i norr är lite envisa, skrattar Martijn Kok som studerar juridik och själv inte röker.

– Många ser det som en typisk idé från hipsterkulturen i Amsterdam, samma människor som tycker alla ska äta vegansk mat. Samtidigt gör alla studenter Groningen till en progressiv stad, säger han och menar att det är en bra plats för att testa nya koncept.

Redan för 40 år sedan var Groningen testlaboratorium för de bilfria innerstäderna som har gjort Nederländerna till en förebild för trafikplanerare. Numera görs över 60 procent av alla resor i Groningen med cykel, den största andelen i världen. Om Groningen även denna gång har skapat en förebild återstår att se. Robert van de Graafs arbete har i alla fall börjat sprida sig.

– I november förra året skrevs ett nationellt avtal om förebyggande arbete för att skapa en rökfri generation. Modellen för hur det ska gå till varierar för ingen har gjort det innan, säger han men menar att brett samarbete är avgörande för att lyckas.

– Hela vårt arbete bygger på ordspråket ”det krävs en by för att uppfostra ett barn”. ■

Hög tid att fimpas – här är allt du behöver veta om rökförbudet

Nu är det slutrökt vid busskurer och uteserveringar. I dag träder den nya tobakslagen i kraft.

■ Var får du inte röka?

Från och med i dag, 1 juli, utvidgas det nuvarande rökförbudet till att gälla en rad allmänna platser utomhus. Här får du inte röka: På uteserveringar, det vill säga utanför restauranger och kaféer. Busshållplatser, perronger och taxizoner. Lekplatser och lokaler där barn vistas regelbundet samt skolgårdar. Inhägnade idrottsplatser. Även om idrottsanläggningen används för andra aktiviteter som konserter eller mässor gäller förbudet. Vid entréer till lokaler dit allmänheten har tillträde, exempelvis utanför butiker, eller lokaler för hälso- och sjukvård.

■ Vad sker om du bryter mot rökförbudet?

Du kan åtalas och dömas till böter. Men inte för själva rökningen. Den brottsliga handlingen uppstår först om du vägrar att lämna den rökfria platsen trots att du har blivit avisad, då kan det handla om olaga intrång.

■ Vem ansvarar för att reglerna följs?

I huvudsak är det ägaren eller den som disponerar lokalen som har ansvar för att rökförbudet efterlevs, både inne i lokalen och utanför entrén. Det ska finnas tydliga skyltar som informerar om rökförbudet, askkoppar ska tas bort och

Foto: Fredrik Varfjell/Scanpix

man ska be rökare flytta sig. Lyssnar inte den som röker inte av lokalägaren. Det är endast poliser och ordningsvakter som får avlägsna personer som bryter mot rökförbudet. Kommunen ansvarar för tillsynen av de rökfria miljöerna.

Foto: Tomas Öneborg

■ Vilka produkter omfattas av förbudet?

Rökförbudet omfattar cigarrer, cigarettor, e-cigarettor, vattenpipor och annan rökning. Snusare kommer inte att behöva lämna uteserveringar eller lekplatser för att få bruka

sin produkt. Men den nya lagen, som har fått namnet ”Lag om tobak och liknande produkter”, innehåller även nya regler när det kommer till snus. Exempelvis att en dosa portionssnus måste innehålla minst 20 portioner.

Foto: Erik Nylander/TT

Fakta | Vägen till det nya rökförbudet

■ **1988, Sas-planen:** SAS inrikeslinjer blir rökfria. Året därpå utökades reglerna till att gälla alla linjer mellan de nordiska länder.

■ **1993, arbetsplatsen:** När den första tobakslagen kom innehöll

den rätten till en rökfri arbetsmiljö.

■ **1994, rökrotan:** Rökrotorna på de svenska skolgårdarna förbjöds.

■ **1997, Europaflygen:** Det blir förbjudet att

röka på alla flygplan inom EU.

■ **2000, SJ-tågen:** Rökförbud införs på alla SJs X 2000-tåg.

■ **2005, krogen:** Det blir förbjudet med rökning på alla serve-

ningsställen i Sverige.

■ **2019, uteserveringar:** Rökning på bland annat uteserveringar, stationer, lekplatser och idrottsplatser förbjöds.

Källa: Sas, Riksdagen, Tobaksfakta SvD